

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

נמצאה טעות בספר תורה באמצע הקריאה

דוקא, ובקריאה בעל פה או ספר תורה פסול אין יוצאים ידי חובת התקנה. דעת הרמב"ם שאין חיוב לקרוא מתוך ספר דוקא, וממילא הקריאה מתוך ספר תורה פסול הרי היא קריאה כשירה והקורא בספר פסול ג"כ קורא בברכה, שכן כתב בתשובה (שו"ת הרמב"ם סי' צ, ובפאר הדור סי' ט): שאין הברכה על הקריאה בספר כמו הברכה על נטילת לולב או ישיבת הסוכה שעליה מברך, ואם היו פסולין לא עשה שום מצוה, אבל בקריאת התורה המצוה היא הקריאה, בין שקרא בספר כשר ובין שקרא בספר פסול ואפילו קרא על פה, עצמה של קריאה היא המצוה שעליה אנו מברכין. הלא תראה, שאם קרא בשחר קודם שיתפלל - משנה או תלמוד או מדרש, מברך ואח"כ קורא או דורש, הא למדת שההגיה בתורה היא המצוה שעליה מברכין. ועוד כתב שבדבר זה נחלקו חכמי המערב עם חכמי המזרח, והר"י מייגאש והר"ף נהגו לצאת ידי חובה גם בספר תורה שאינו כשר. בספר אבודרהם (עמ' קלד) ובספר הכל בו (סי' כג.) הביאו את תשובת הרמב"ם, וכתב הכל בו, שדעת גדולי נרבונו כדעת הרמב"ם.

גם במורדכי (מגילה סי' תשצג) הביא מה שכתב הראב"ה (ח"ב סי' תנגנ) שעיקר החסרון בספר תורה שחסר בו פסוקים או מילים, שנמצא הקריאה נעשית בעל פה, והרי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, וכתב שעכ"פ כיון של קבעו עצמם לקרוא בעל פה, ורק שמצאו טעות באמצע קריאת התורה, מותר להם לסיים הקריאה.

וכתב כי כאשר עוברים לקרוא בספר תורה חדש צריכים לברך שוב על הקריאה, וכדי שהעולה לא יעבור על ברכה שאינה צריכה בספר החדש, יסיימו תחילה את הקריאה בספר התורה הפסול, ושוב עולה אחר יעלה לספר התורה הכשר. ולכן אם הוא אחר קריאת שלשה פסוקים שכבר מותר לסיים את הקריאה לעולה, יסיימו את הקריאה מיד והעולה יברך אחריה, והקורא הבא כבר יעלה לספר תורה כשר. אך אם: א. קרא רק שני פסוקים, יקרא קודם פסוק אחד נוסף להשלים שלשה פסוקים לעולה. ב. הבעל קורא עומד שני פסוקים לפי סיום פרשה (בין פתוחה ובין סתומה) ישלים הקריאה עד סיום הפרשה.

המשך בעמ' ג'

לצאת ידי חובת הבדלה באמצע שמונה עשרה

התפללתי בבית הכנסת ואיחרתי לסיים את תפילת שמונה עשרה עד שכבר התחילו להבדיל, האם אפשר להתכוון ולצאת ידי חובה באמצע התפילה?

ת. לכתחילה אין להתכוון לצאת ידי חובת הבדלה באמצע שמונה עשרה? בדיעבד או כאשר לא יהיה לו היכן לצאת ידי חובה, יסיים את הברכה בה עומד, וישתוק ויקשיב להבדלה.

המשך בעמ' ב'

אפשר להניחם, ויש להפוך את בית התפילין באופן שתהיה המעברתא שבה עוברת הרצועה כלפי מטה לצד היד, ובית התפילין שבו הפרשיות יהיה כלפי מעלה לצד הכתף, כדי שיהיה קשר הי"ד שברצועה לצד הלב. כמו כן מי שאינו איטר, ויש לו אפשרות להניח רק תפילין של איטר, עליו להניח תפילין ביד שמאל כרגיל, ויהפוך בית התפילין באופן שתהיה המעברתא שבה עוברת הרצועה כלפי מטה לצד היד, ובית התפילין שבו הפרשיות יהיה כלפי מעלה לצד הכתף.¹

במה שראש הפרשה היה בצד ימין הקורא ועכשיו יהיה בצד שמאל הקורא.

2 בדעת תורה (סי' רע"ט) הסתפק בזה, דשם מי שעומד במקום שאינו יכול לענות אינו בגדר 'שומע כעונה' מאחר שאם ירצה הוא בעצמו לברך עתה לא יוכל מחמת הפסק, אם כן אינו בגדר 'שומע כעונה' וכעין 'כל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת', ודן באריכות במי שעומד באמצע תפלת שמונה עשרה, ושומע ממאן דהו ברכה שרוצה לצאת בה ידי חובתו (כגון קידוש, הבדלה, תקיעת שופר, או שמאן דהו מברך ברכת ברוך ורעם וכיוצא להוציא הציבור

י"ח, והוא באמצע שמונה עשרה ויציב"ז) ושתק ונתכוון לצאת ידי חובתו האם יצא ידי חובה. אמנם בדיעבד הסיקו האחרונים (שרת שלמת חיים ח"א סי' טו, הר צבי ח"א סי' נט, שו"ת משנה הלכות ח'ו סי' סד) שאם עשה כן יצא ידי חובתו אף שאינו יכול לענות אמן על הברכה. ובספר שמירת שבת כהלכתה (פ"ס הערה מז) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך שאפשר שבאמצע ברכה חשוב כהפסק ממש וגרע מעניית קדיש וקדושה, דחיוב המצוה שרוצה לצאת בה חמור מקדיש וקדושה לכן יסיים הברכה ושם ישתוק ויאזין לצאת יד"ח.

חובת קריאת התורה בספר תורה כשר דוקא או לא

נחלקו הראשונים האם כאשר אין ספר תורה כשר יכולים לקרוא בתורה מתוך ספר תורה פסול או לא. ויסוד המחלוקת היא, אם תקנת חכמים שתקנו לקרוא בתורה כוונתם הייתה לקריאה בעלמא ואפילו בעל פה, והעיקר שילמדו תורה כדי שלא יעברו עליהם שלשה ימים בלא תורה (בבא קמא פב.), אלא שאין יכולים לקרוא בעל פה משום שיש בזה את האיסור של דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה (גיטין ס: תמורה יד.), או שמא עיקר התקנה הייתה שתקנו חכמים שיקראו מתוך ספר תורה, וממילא צריך שיקראו מתוך ספר תורה כשר

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

האם איטר יכול להניח תפילין רגילות

נסעתי אל מחוץ לעיר ושכחתי להביא איתי את התפילין, בקשתי מחבר שישאל לי את התפילין שלו, אלא שאני איטר והוא ימני, האם אני יכול להניח את התפילין שלו?

ת. בשעת הדחק שאין לו תפילין של איטר יד

1 במנחות פרק הקומץ (נה) אמרו בגמרא שקשר של תפילין צריך שיהיה כלפי פנים, ונחלקו הראשונים אם מיידי בשל יד או בשל ראש, בנמוקי יוסף פירש דהיינו בשל יד שלא יאה הקשר מבחוץ לסוף הרווע אלא מבפנים שהוא כנגד הלב, ושאר מפרשים פירשו דבשל ראש מיידי. וכתב בעל העיטור דבמנהגא תליא מילתא, ונהגו שיהא הקשר נוטה מעט לצד ימין, והרב מהר"ן בן חביב כתב שראה בעיניו שני המנהגים ובסוף דבריו כתב דמנהג השני הוא הנכון והוא שעושין קשר הי"ד בראש הרצועה ומכניסין כפל הרצועה בצד ימין המעברתא ונשאר הקשר והי"ד אשר בו למטה

ברכה בלשון לע"ז במקום ספק

נשאלה שאלה האם בכל מקרה של ספק ברכה אפשר לברך בלשון בריך רחמנא כדי לצאת מהספק.

תשובה: הנה קיי"ל בכל ספק ברכה בין ברכה ראשונה בין ברכה אחרונה שספק ברכה לקולא ופטור מלברך שוב, חוץ אם פת כדי שביעה והסתפק אם בערך ברכת המזון, אך יש לשאול האם אפשר לברך ע"י שיאמר בכל מקרה של ספק בריך רחמנא מלכא דמרא עלמא וכו' לשאלה הרי מבואר בשולחן ערוך (סימן קפז) שאם אמר במקום ברכת הזן בריך רחמנא מלכא, מאריה דהאי פיתא, יצא. הרי לנו ברור שגם אם אמר את הברכה בלשון ארמי יוצא ידי חובה וכן מצינו בשולחן ערוך (סימן ריט) שהחייב בברכת הגומל וחבירו אמר בפניו בריך רחמנא מלכא דעלמא כו' וענה אמן, יצא. אך עדיין יש לדון האם כשמברך ברכה זו ללא חיוב, האם בריך ברכה לבטלה ועבר על תשא שם אלוהים, ולכאורה אם היה אפשר לצאת ידי חובה בברכה בלשון לע"ז אף שלא עוברים משום לא תשא היה פתרון לכל המקומות בהם חז"ל הסתפקו האם יש חיוב ברכה או לא, שיברכו בלשון לע"ז ואין נראה כן בכל הפוסקים.

והפני יהושע בברכות (דף יב.) על התוס' (ד"ה לא) פשיטא ליה שאין איסור ברכה לבטלה כשאומר בלשון ארמי, ומוכיח מזה שאף שאמרו ספק ברכות לקולא, אין הכוונה שאסור לו לברך אלא פטור מלברך כי אם היה הכוונה שאסור לברך משום חשש ברכה לבטלה היה פתרון לברך בלשון לעז.

אך רבינו הפרי מגדים (סימן ריט משבצות זהב סק"ג) כתב שא"א לומר שאין איסור לומר ברכה לבטלה כשומר בלשון לע"ז דא"כ למה חרדו כל החרדה בספק ברכות לקולא משום לא תשא, הא אפשר שיברך ארמית ויוצא, דברכות נאמרות בכל לשון ולא תשא ליכא.

וכן כתב בשולחן ערוך הרב (סדר ברכת הנהנין פרק יג סעיף ד) שאין לומר בריך רחמנא מחמת השלום כגון שפוגש את חברו שהחלים אך אף שמח בלבו, שהרי איסור ברכה לבטלה הוא משום הזכרת שם שמים לבטלה בין שמזכיר בלשון הקודש בין בשאר לשונות.

ואף שהמשנה ברורה (שם שער הציון ס"ק טו) חלק על דברי הפרי מגדים והשולחן ערוך הרב ומתיר לומר בריך רחמנא דיהבך לן אף כשאנו שמח, נראה מדבריו שמתיר מפני שזה בבחינת עת לעשות להשם הפרו תורתך, ומפני השלום יש לברך אפילו שמזכיר את שם השם וכמו שתקנו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, אך בספק ברכה יהיה אסור לומר את הברכה אף שאומר בלע"ז וכ"כ בפשיטות ברק"א (סי' כה) לאסור לברך בספק ברכה בלשון לע"ז.

אך באשל אברהם (בוטשאטש סימן ריט) כתב בשם רבו רבי משה לייב מסאסוב שפשוט שהרשות נתונה בן תמיד בכל ספק ברכה לומר בלשון לע"ז רק שלא רצו להנהיג כן לכל. ומוסיף שאפשר שלפי סגנון דורות הללו אפשר שיהיה הסכמת חכמי הדור לקבוע בסידורים קצת ברכות בלשון זה, כגון בטליתות קטנים שמסופקים אם גדול מתבייש לצאת בו לשוק, וברכת המקדש שמו ברבים, וברכת הלל בליל פסח, וכן המהרש"ם (חלק א סימן רה) כתב שאין המברך בלשון לע"ז לבטלה עובר משום לא תשא ומביא ראיה מדברי הנימוקי יוסף (פ"ק דגדרים דף ז) בשם הריטב"א בהא דהשומע הזכרת השם לבטלה שאחר שהביא דעת הגאונים דה"ה על הכינויים צריך לנדונו לפי שעבר על אזהרה דמוציא שם לבטלה, כתב שנראה שאין נידוי זה אלא בהזכרת השם או בכינוי הידוע של אל"ף דל"ת וכיוצא בו מן השמות המיוחדים אבל המזכירו בלע"ז או שאר לשונות אין לנדונו אבל גוערים בו.

העולה לדנא:

להלכה למעשה נראה כיון שאין לנו את היכולת להניס ראשנו בין ההרים הגדולים ובפשוט כל ספק ברכות לקולא ואין חייבים לברך ואף שלפי המהרש"ם וסיעתו עדיף היה לברך בלשון לע"ז אך כיון שרבו הפוסקים שסוברים שהמברך בספק כנכנס לחשש ברכה לבטלה לא יברך גם בלשון לע"ז.

הלכה למעשה

תשובות ממרינו הרב שליט"א המשך מעמ' א'

מעשר כספים מדמי ביטוח

בני נפל ונפצע והוצאתי מהביטוח סכום כסף נכבד, האם צריך להפריש מהכסף מעשר כספים?

ת. מהכסף שקיבל על מנת לכסות את הנזק אינו צריך לעשר, כגון אם מקבל החוזרים על הוצאות רופא וכדומה, רק אם קיבל פיצוי מעבר לכסף שהיה צריך להוציא, צריך לעשר³. אבל אם שקיבל כדי לכסות נזק א"צ לעשר.

בשר שהתעלם מן העין

בשבת התקיימה שמחת 'שבע ברכות' באולם, לאחר שהקהל התפזר נשאר שם גוי לבד כדי לנקות את המקום, האם יש לחוש שהחליף את הבשר שבטשולנט שעומד על הפלטה?

ת. מותר בדיעבד⁴.

מזווה ביחידה שאינה מושכרת

אני רוצה להשכיר יחידת דיור, הדירה כבר מוכנה עם ריהוט קומפלט אבל עדיין לא

מצאתי שוכר, האם אני חייב לקבוע בה מזווה מיד, או שמא מכיון שמזווה היא חובת הדר אין עדיין חיוב?

ת. כיון שמזווה היא 'חובת הדר', אינו חייב לקבוע על דירה ריקה כשאנו משתמש בה כלל, ואף שהיא מרוהטת, לא דמי לאוצר ומחשך שמשמש בו⁵.

משתתף בשיעור שמכין עוגה מחומרים גנובים

אני עובד בחברת ממתקים ידועה, בשנה האחרונה יש 'חזיון' כללי בין העובדים ואף קבענו שיעור מדי חמישי בערב באולם סמוך למפעל. אחד העובדים הבכירים החל לאחרונה להביא לשיעור עוגה מושקעת וטעימה מאוד מחומרים מאוד יקרים. במקרה נודע לי שהוא לוקח את החומרים מהמפעל, מוכן בלי רשות. 'חשיפה' של הסיפור תביא בוודאות לפיטוריו וכלאו אני מתאנה לאותו בכיר. השאלה היא האם מותר לאכול מהעוגה? ת. אם נראה שמביא את החומרים ללא רשות, מצד העוגה עצמה, הרי יש שינוי מעשה לפני שקיבלו את העוגה, אבל לא יוכלו לברך עליה משום 'בוצע ברך'. וגם יש בכך איסור מצד מסייע לידי עוברי עברה⁷.

שלו. אך דעת הגרש"ז אוערבאך (קובץ קול התורה טז) שכספי הפיצויים מגרמניה פטורים ממעשר גם לאחר ייאוש. 4 מעיקר הדין המשאיר בבית גוי או גויה ויש שם בשר, כאשר ישראל יוצא ונכנס או אפילו שווה מחוץ לבית זמן רב ולא הודיע לגוי שדעתו לשהות מחוץ לבית, הבשר מותר כמ"ש בשו"ע (ירד סי' קיח) מפני שהגוי מירתת, שחושש הגוי שמא יבוא הישראל ולכן אין חשש שהחליף את הבשר. ועוד שלדעת הרמ"א (סימן סג סעיף ג) מותר בשר שנחלעל מן העין אפילו אם היה ביד נכרי, אם מצאו במקום שהניחו, או שיש בו סימן או טביעות עין. ואף אם אין היכר על חתיכות הבשר שבתוך הסיר, מכל מקום הסיר נמצא בידו שהגוי לא יוכל לנעול לעין שלא נגעו בו, ולכן דאי שהטשולנט מותר. ובנידון דין שהמקום פתוח וגם 'מרתת' בוודאי יש להקל בדיעבד. אמנם לכתחילה, במקום שיש לגוי גישה במשך כל הלילה והמקום פתוח, ראוי לנעול את הסיר או את הגישה אליו. ואם אינו יכול, על"פ ראי שגוי לא יוכל לנעול את המקום, או שיש מצלמות במקום, או שהמבשל יכול להכיר את הסיר אם נגעו בו.

5 במסכת עבודה זרה (כ"א) מצינו שמזווה 'חובת הדר הוא', כלומר אין החיוב על גוף הבית אלא על הגברא שדר בבית, ולכן אמרו שם שהמוכר בית לנכרי בארץ ישראל אינו נחשב מפיק את הבית ממצות מזווה, וברש"י (שם ד"ה חובת) כתב וז"ל: חובת הדר הוא ולא חובת הבית, הלכך ליכא אפקעתא. וכן אמרו במסכת פסחים (ד) ובבבא מציעא (ק"א) שמזווה חובת הדר ולכן השוכר בית מחברו על השוכר מוטל החיוב לקבוע על המזווה, שהרי השוכר הוא הדר בבית. אולם בנמוקי יוסף (פ"ה ה"א) הלכות מזווה אות י"ז משמע שאף אם אינו דר בבית כלל חייב לקבוע בו מזווה, שכתב שהטעם שהשוכר צריך לעשות מזווה, הוא מפני שצריך שמירה כיון שהוא דר בתוכה: 'אף על גב שאם לא היה שכורה היה חייב המשכיר לעשות על מזווה, מיד דהוה אבית התבן ובית העיני, אפילו הכי כיון שהשוכר לא מצא בה מזווה חייב לעשות לה מזווה'. ובדעת קדושים (סי' רצ"א סק"א) כתב שאף אם המשכיר אינו דר בדירה הרי הוא חייב לקבוע בה מזווה אם עומדת ריקה, מכיון שעצם הדבר שהמשכיר רוצה להשכיר הוא הדירה ולהרויח בה, הו"ל שימוש

7 כמ"ש בשו"ע (ח"מ סי' שנו"א וכו') כ"ס סטס ס"א. מקורו מהמ"ב ב"ק קי"ח. קי"ח. אסור לקנות מהגב כהפך פגוש גנב ועוון גדול הוא מעשה בלי מחזיק ידי עוברי עבירה וכו'. וכתב הרמ"א שם: וכן אסור לסייע לגנב בשום דבר כדי שיגנוב. ובסמ"ע (א"מ) הביא המשל שאמרו בגמרא 'אסורין אינשי לא עבדא גב אל חורא גב'. ונראה שגם במתנה יש איסור מסייע וכמ"ש הר"ן (קדושין סי' פ"ה) שדפי ה"ר' הביא בקצות סי' ק"ק סק"ד. שיש הנאה לאדם בנתינת מתנה לכל אדם, רק לענין קידושין ודענין שוה פרוטא אמרין דרק מתנה לאדם חשוב הוי הנאה.

שבספר תורה שנבדק בו בוודאי נכתב כמסורה ואין בו שום טעות סופר של חסרות ויתירות. אך ציין למגן אברהם (סי' קמג סק"ז) וביאור הגר"א (שם) שכתבו כמקור להכרעת האגור מה שאמרו בגמרא (קידושין ל.) שאנו לא בקיאים בחסרות ויתירות, ומבואר בדבריהם שהחסרון בעצם המסורת שבידינו בנוגע לחסרות ויתירות, שאין זו מסורת מוסכמת ואנו מחזיקים מסורת זו כספק, ולכן אין המסורת שבידינו חשובה דיה כדי להוציא ספר תורה אחר שגם בו יש ספק שמה אינו כפי שנמסר למשה רבינו מפי הגבורה. ולפי זה גם בדיקת מחשב לספר התורה האחר אינה מועילה, שהרי אכתי אין אנו יודעים שהמסורת שבידינו מוסכמת לגמרי לגבי החסרות והיתירות כספר תורה שנמסר למשה רבינו מפי הגבורה. [ועל דברי חוט השני יש להוסיף, שהרי מצינו חילוקים במסורת ספרי תורה בענין חסרות ויתירות, ואם נחשיב שינוי במסורת לספר תורה שאינו כשר, נאסור על קהילה זו לקרוא בספר תורה של קהילה אחרת, וזה לא מצינו].

ועל פי זה נחלקו המנהיגים בין הספרדים לאשכנזים, שבני ספרד (כה"ח סקל"ב, וכן בשערי אפרים שער אות כד הזכיר את מנהג ספרד בזה) יש להם להוציא ספר תורה אחר גם בטעות של חסרות ויתירות, ובני אשכנז נהגו כדעת הרמ"א שאין להוציא ספר תורה אחר, וכן הכריע המשנה ברורה (סקכ"ה).

האמנם שגם מקרב הפוסקים מבני אשכנז מצינו מי שהחמירו להוציא ספר תורה אחר גם בטעות של חסרות ויתירות וכמו שכתב בשולחן הטהור (קאמרנא, או"ח שם): שעל פי דעת מרן הארי"ל ז"ל ספר תורה שלנו שנכתבים לפי המנהג המסורת מהקדמונים, אף שיש בהם מחלוקת, מאחר שהוכרעה ההלכה אצל בני ישראל לכתוב באופן מסוים, שוב כשרים הם בלא פקפוק כספר תורה שכתב משה רבינו וכספרי עזרא הסופר, והגם שיש שורש לאמת בתרין מתיבתות, הלכה כרבים, ומעתה אין חילוק בין טעות לחסר ויתיר ופסול הספר תורה ואסור לקרות בו.

וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ב סי' צו) בשם הגר"ח מברסק שיש לנו להחזיק במסורת הכתיבה שלנו, ולהחשיב ספר תורה הנכתב על פי המסורת ככשר בוודאי, ושנכתב שלא על פי המסורת כפסול, ולכן יש להחמיר להוציא ספר תורה אחר גם בטעות של חסרות ויתירות.

אמנם שאר כל הפוסקים החזיקו בדעת האור זרוע, מהרי"ל, האגור, תרומת הדשן והכרעת הרמ"א שעל חסרות ויתירות אין להוציא ספר תורה אחר. ומכל מקום זהו דוקא כשאין הבדל בקריאה או במשמעות בין כתיב מלא ובין כתיב חסר (מגן אברהם סק"ז). ובאופן שיש דרשה בהלכה מהכתיב המלא או החסר, נחלקו הפוסקים האם החסר או היתר מעכב, ולהרחבה בידון ראה בשבט הלוי (ח"א סי' כה) ובציץ אליעזר (חי"ב סי' מ).

כיצד ינהג העולה בברכות התורה

בשולחן ערוך פסק (או"ח סימן קמג ס"ד, יו"ד סימן רעט ס"ב) על פי הכרעתו בבית יוסף כדעת המהר"י בירב, שאין צריך לחזור ולקרוא מתחילת הפרשה, אלא שקורים בספר השני ממקום הטעות עד סוף הפרשה וכן הסכים

שבעה עולים צריך לחזור לראש ולקרוא בספר הכשר והקריאה הראשונה כמאן דליתא, אמנם לענין דיעבד פסק המהר"י בירב שאפר לסמוך על מקצת הפוסקים שמכשירים לקרוא בספר פסול, וכן פסק המשנה ברורה (סקי"ג) שבדיעבד יש להחשיב את מה שכבר קראו בספר תורה הפסול, שכן הסכימו האחרונים, אלא שהוסיף (שם ס"ק טז) שבשבת שאפשר לעשות הוספות, שהתחילו לקרוא בספר התורה הכשר עד סוף הפרשה, ראוי ונכון שיעשו כן.

מאידך, דעת הגר"א (שם) להלכה שהעיקר לדינא כשיטת הראשונים שכלל אין יוצאים ידי חובת קריאת התורה בספר תורה שיש בו פסול, ולכן יש לחזור ולקרוא מתחילת הפרשה כיון שהקריאה שקראו בספר הפסול היא כקריאה בעל פה ולא יצאו ידי חובתן, אלא שאין צריך לעלות עוד שבעה עולים רק זה שבעלייתו נמצא הטעות יחזור לראש הפרשה.

וכעין זה כתב בשולחן הטהור (קאמרנא סי' קמג ס"ד) 'שכן הסכימו כל הראשונים ומכללם הזוה"ק ומרן הארי"י, שהקריאה בספר תורה הפסול הוא דומה לעוף המצפצף ולא יתיר, ויחזור ויקרא כל שבעה קרואים בספר תורה כשר כדינו'.

נמצא טעות בחסרות ויתירות

בבית יוסף (או"ח סי' קמג) הביא דברי האגור (סי' קצה) שבדיעבד אם נמצא טעות אין להחזיר את הספר תורה לארון, מפני 'שאינו לנו ספר תורה כשרים שלא ימצא בהם חסר או יתיר'. וכתב שכן כתבו הרא"ש והר"י אור זרוע (הל' שבת סי' מה) וכן כתב המרדכי (מגילה פ"ב סי' תשצג) ונהוג עלמא כוותיה ע"כ. אולם הבית יוסף דחה דבריו: שמה שהעיד שכן דעת הרא"ש עדות בטלה היא, שכבר כתבתי לשונו בסמוך והוא בהיפך ממש, ואפשר דטעות סופר הוא באגור, וצריך להגיה הר"ש במקום הרא"ש. גם מה שכתב דנהוג עלמא כוותיה, זהו אפשר לבני אשכנז אבל בני ספרד אינם נוהגים אלא כתשובת הרא"ש שכתבתי בסמוך, וכן ראיתי תמיד מעשים בכל יום בפני גדולי הדור.

והנה הרמ"א בדרכי משה (או"ח שם) כתב לחלק, שאם נמצא בה טעות משה בחסרות ויתירות וכדומה, יש לנהוג כדברי האגור (סי' קצה) ותרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' ע), ומקור הדברים בשו"ת מהרי"ל (החדשות סי' כג) בשם האור זרוע שכאשר נמצא טעות בספר תורה אין להביא אחרת לקרות בו, זאת מפני 'דבעונוותינו לא נמצא ספר בזמן הזה שאין בה טעות כזה', אבל אם נמצא בה טעות גדול שאינו שכיח בשאר ספרים, יש לנהוג כדברי הבית יוסף שצריך להוציא ספר תורה אחר.

וכן פסק בהג"ה באורח חיים (שם): והא דמוציאין אחר, דוקא שנמצא טעות גמור, אבל משום חסרות ויתירות אין להוציא אחר, שאין ספרי תורה שלנו מדויקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר.

והנה מה שכתב הרמ"א בשם האגור דאין לנו ספר תורה כשרים שלא ימצא בהם חסר או יתיר, כתב בחוט שני (נושאים שונים, הלכות קריאת התורה, עמ' רלה) דבזמנינו כשיש הגהת מחשב לכאורה אין מקום להקל מחמת זה, שידוע

ג. בימים שאסור להוסיף על הקרואים, וצריך להשלים הקריאה של היום, ישלים את הקריאה מן הספר הפסול.

ומבואר שהראב"ה סבר כהרמב"ם וסייעתו שיוצאים ידי חובה בקריאה מספר תורה פסול, וראוי גם לברך על קריאה זו, שהרי הורה לברך אחרי העליה בספר הפסול, ורק לכתחילה קוראים דוקא מספר תורה כשר.

מאידך הרבה ראשונים חלקו על הרמב"ם, והרשב"א (החדשות מכת"י סימנים יב-יג, הביא באבודרהם (שם) ובכל בו (שם) ובבית יוסף אור"ח סימן קמג) אף הקשה עליו ממה שפסק הרמב"ם בעצמו בהלכות ספר תורה (פ"י ה"א): **נמצאת למד, שעשרים דברים הם שכל אחד מהם פוסל ספר תורה ואם נעשה בו אחד מהם הרי הוא כחומש שמלמדין בו התינוקות, ואין בו קדושת ספר תורה ואין קורים בו ברבים.** והרשב"א סיים בסוף התשובה וכתב: 'ועם סתירת ראיותיו וטענותיו אני מורה לך הלכה למעשה, שלא ראיתי מי שעשה בזה מעשה, גם בכפרים שאין שם ספר תורה וקורים בספרים שאינם נגללים ואין נכתבים כהלכתם לא ראיתי בעולם מי שבירך בהם לא בתחילה ולא בסוף'.

וכן כתב בעל מגדל עוז על מה שכתב הרמב"ם (הל' תפילין פ"א ה"ב) ספר תורה דחסר אות אחת פסול. דהכי משמע בהקומץ רבה (מנחות ל.) ובפרק קמא דבתרא (טז.), ונהגו בכל ספרד וקטלונא שאם נמצא בו טעות אפילו בסוף הפרשה מחזירין אותו ומביאין אחר במקומו וקוראים גם מברכין ככתחילה, וכן הסכים הרמ"ה והראב"ד והרמב"ן והרשב"א ז"ל ע"כ.

וכן כתב בתשובת הרשב"א (ח"א סי' רכז, וסי' רל) וכן כתב בתשובות הרא"ש (כלל ג סי' ח): **ספר תורה שנמצא בו טעות כיון שפסול הוא, הקריאה שקראו לאו כלום היא, נמצא שגם הברכה שברכו אינה ברכה והקוראים בכשר צריכים לברך על קריאתה, כי נתקנה ברכה לקריאה זו שמוציאין בה הרבים, אף על פי שהקורא בירך על התורה לפני פרשת הקרבנות חוזר ומברך על קריאת התורה עכ"ל.** וכן פסק רבינו בטור (יו"ד סימן רעט).

אם עלתה לציבור קריאת התורה בספר תורה פסול בדיעבד

ואף שכאמור דעת רוב הראשונים שתקנת חז"ל שהקריאה בציבור תהיה בספר תורה דוקא,

הביא הבית יוסף דעת המהר"י בירב, שאפשר לסמוך על הרמב"ם בדיעבד, ואין צריך לקרוא שוב מתחילת הפרשה, וז"ל: 'ומיהו מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בירב זלה"ה הנהיג היכא דנמצא טעות בספר תורה בשעת הקריאה, להוציא ספר תורה אחר, ולהתחיל ממקום שנמצא הטעות ולהשלים הקוראים על אותם שקראו במוטעה, ואם נמצא הטעות באמצע קריאה, הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה, ואין חוזר לברך לפניו, כי ברכה שבירך לפניו בספר תורה הפסול, וכן קריאה שקראו בו, עלתה להם בדיעבד, וכן אנו נוהגים אחריו'.

מבואר שאף שדעת רוב הפוסקים שספר תורה שנמצא בו טעות פסול לקרוא בו, ולשיטתם אם נמצא בו טעות אפילו לאחר שכבר קראו

הרמ"א, אלא שנחלקו כיצד ינהג העולה בברכות התורה.

דעת השולחן ערוך שאם נמצא הטעות באמצע קריאת העולה, שמפסקים לקרוא ואין העולה מברך עתה ברכה אחרונה, אלא יברך לאחר הקריאה בספר הכשר, ואינו חוזר לברך לפניו.

והנה הב"ח כתב על דברי השולחן ערוך ז"ל: כתב בשולחן ערוך תורה חדשה, דאם נמצא טעות בספר תורה באמצע קריאת הקורא מוציא ספר תורה אחרת וגומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניו ע"כ. והיא הוראת רבו הר"י בירב ואנחנו לא נדע מאין באו הרגלים להוראה זו. ולפי עניות דעתי אינו נכון כאשר כתבת ביורה דעה בסימן רעט בראיות ברורות, ומנהגנו על פי המרדכי שאם עדיין לא קרא שלשה פסוקים קורא הטעות על פה עד שיקרא שלשה פסוקים ומברך לאחריה או גומר הפרשה אם לא אפשר לשייר שלשה פסוקים עד סוף הפרשה ואם כבר קרא שלשה פסוקים ומשייר שלשה פסוקים עד סוף הפרשה פוסקים שם ומברך לאחריה ומשלימים המניין בספר תורה הכשר וכך נהגו גדולי עולם שלפנינו האשכנזים ודלא כמו שכתב ב"י שלא נהגו כן דטובא איכא בין מנהגינו למנהגם.

וכעת הודפס שו"ת מהר"י בירב (סימן עג), ושם מפורש דאף שהכריע שאין צריכים לקרוא מתחילת הפרשה, וניתן להחשיב את מה שכבר קרא בספר תורה הפסול וכדעת הרמב"ם, בפירוש כתב שהנהגה הנכונה היא כהמרדכי. אבל הרמ"א כתב דרך שלישית, שאם מצאו את הטעות לאחר שכבר קראו לעולה שלשה פסוקים, עוצרים מיד את הקריאה והעולה מברך לאחריה, ואיש אחר עולה לקרוא בספר התורה הכשר. ודלא כהשו"ע שאין לברך לאחריה על הקריאה בספר התורה הפסול. ושם לא קראו שלשה פסוקים, שאי אפשר לברך על קריאה מועטה זו, או במקום שאי אפשר לעצור את קריאת התורה, וכגון שנשאר פחות משלשה פסוקים עד לסיום הפרשה, אינו מברך לאחריה, אלא עוברים מיד לספר התורה הכשר להשלים הקריאה בלי ברכה לפניו, ורק בסיום הקריאה יברך לאחריה. [ודלא כהמרדכי שכתב שיגמור לקרוא בתורה עד מקום שאפשר להפסיק]. ומשלימים את מנין העולים בספר תורה האחר שיוציאו.

הב"ח (יו"ד שם) הביא ראייה שצריך לברך ברכה ראשונה על הקריאה בספר השני מהגמרא במסכת יומא (סו:) דתנן ובעשר שבחומש הפקודים קורא על פה וכו', ובגמרא (ע) פריך ונייתי אחרינא ונקרי, רב הונא אמר משום פגמו של ראשון שלא יאמרו חסר הוא, וריש לקיש אמר משום ברכה שאינה צריכה שיהא צריך לחזור ולברך. אלמא מפורש דהיה צריך לחזור ולברך לפניו אף על פי דעדיין לא בירך לאחריה על מה שקרא כבר.

וביאר הטעם שהוא מפני שמאחר שהספר השני לא היה מונח לפניו בשעה שברך לא חלה הברכה הראשונה שברך על הספר הפסול, כיון דהשנייה לא הוה מנחא קמיה לא היה דעתו עליה בשעה שברך על הראשונה. וזהו כדן מי שברך על מאלו ונפל מידו והתלכלך שאמרו

בירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) שצריך לברך שנית, וכמו שפסק בשולחן ערוך באורח חיים (סימן ר"ט).

והש"ך (יו"ד סי' רעט סק"ב) דחה דברי הב"ח, שבקריאת התורה אין הברכות על הספר תורה רק על קריאת הפרשה אותה בא לקרוא, לכן אין הוכחה מהגמרא במסכת יומא, ששם שהוא בא לקרוא פרשה אחרת, בזה אומרים שאם קורא בספר תורה אחר צריך לחזור ולברך, אבל כאן שממשיך לקרוא את אותה פרשה שעליה בירך, אין זה מחייב ברכה חדשה שאין הברכה על הספר אלא על הקריאה, ומטעם זה דחה השערי אפרים (פתחי שערים פתח שער ה) גם את ראיית הב"ח מדין תורמוס שנפל שאם מחליף את הדבר יש לו לברך שוב, ששם הברכה היא על הפרי, אבל כאן הברכה היא על קריאת הפרשה ולכן אין חילוק באיזה ספר הוא קורא אותו.

סיכום השיטות

הנה נמצא שהכרעת כל הפוסקים שאם נמצא טעות בספר תורה באמצע הקריאה צריך להוציא ספר תורה אחר לקרוא בו, אלא שנחלקו כיצד יש לנהוג בעניין ברכות התורה, וכן מהיכן צריך לחזור ולקרוא. וארבע שיטות עיקריות יש בעניין זה:

א. דעת השולחן ערוך שבכל טעות שמצאו, [אפילו בטעות של חסרות ויתירות], יש להוציא ספר תורה אחר, ומתחילים מתחילת הפסוק בו נמצאה הטעות, וקורין בספר הכשר לכל הפחות שלשה פסוקים. והעולה לא יברך ברכה אחרונה על ספר התורה הפסול, וגם לא ברכה ראשונה על הספר תורה הכשר. ואף במקום שאסור להפסיק את קריאת העולה, וכגון שנמצא הפסול שני פסוקים לפני סיום פרשה, לא ימשיך לקרוא בספר הפסול, אלא יוציא ספר כשר ויקרא בספר הכשר שני פסוקים אלו ויוסיף עוד שלשה פסוקים לאחר הפסקא, ואם נמצאה הטעות בשני הפסוקים האחרונים של סדר הקריאה ביום זה, יוציאו ספר תורה אחר ויתחילו פסוק אחד למפרע, כדי שיקראו שלשה פסוקים בספר הכשר.

ב. דעת הב"ח שאם לא קראו עדיין שלשה פסוקים, ימשיך הבעל קורא לקרוא בספר תורה הפסול עד שיהיו שלשה פסוקים, ואחר כך יברך העולה לאחריה. לאחר מכן יוציאו ספר תורה כשר, ויקראו לעולה אחר ויברך לפניו, ויקראו ממקום שגמר הבעל קורא את קריאתו בספר תורה הפסול. ואם נשאר עוד שני פסוקים עד לסיום הפרשה, יסיים את הפרשה מהספר הפסול, ויתחיל בספר הכשר מהפרשה הבאה.

ג. דעת הרמ"א שאם נמצאה הטעות לאחר שכבר קראו עם העולה שלשה פסוקים בספר הפסול והוא במקום שיכולים להפסיק, יגמרו את הפסוק, ויברך העולה ברכה לאחריה ויוציאו ספר תורה כשר ויעלה עולה אחר ויברך לפניו וימשיכו מהיכן שהפסיקו. אבל אם עומד הבעל קורא באחד מהאופנים שאינו יכול להפסיק, יפסיק מיד עם גילוי הטעות ולא יברך לאחריה, וכשיטת השולחן ערוך, ויוציאו ספר תורה כשר ויתחיל מתחילת הפסוק שהטעות בו, ובאותו עולה ומבלי שיברך לפניו.

ד. דעת הגר"א שהקריאה בספר הפסול לא עלתה להם ולא יצאו ידי חובה כלל, ולאחר שמצאו הטעות לא יברך העולה לאחריה על הספר הפסול בכל ענין, אלא יוציאו ספר תורה כשר ואותו העולה שהיה בספר תורה הפסול יברך לפניו, ויתחיל הבעל קורא לקרוא מתחילת הקריאה, ויוסיף עוד שלשה פסוקים שעדיין לא קרא בספר תורה הפסול, אבל למנין הקרואים מצטרפים גם אלו שעלו בספר התורה הפסול.

ולעניין אם העולה יברך ברכה לאחריה מצאנו רבים גם מבני אשכנז שנהגו בזה כהמחבר שלא לברך, ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ד סי' מוד) כתב שבעצמו ראה מעשה רב אצל הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע, שנמצאה טעות לאחר שכבר קראו שלשה פסוקים והיו יותר משלשה פסוקים לפיסקא והורה שלא לברך על הספר תורה הפסול אלא ציווה להוציא אחרת, וקראו עוד שלשה פסוקים ללא ברכה לפניו, והוא כשיטת המחבר.

אמנם המשנה ברורה בביאור הלכה (שם עמ' כו) כתב: 'שאר הרבה אחרונים תפסו כולם לדינא כהכרעת הרמ"א'. ולכן כתב במשנה ברורה (ס"ק כג) שבכל מקום שיש מנהג יעשו כמנהגם, אבל במקום שאין מנהג ידוע יש לנהוג כהרמ"א שיש לברך ברכה לאחריה.

והנה בנידון דידן הטעות הייתה במשמעות אחרת לגמרי, שאין דומה 'לא תשא' ל'לא תשה', וזו היא טעות גמורה בהחלט, וגם להרמ"א שהקל בחסרות ויתירות, בזה יש להוציא ספר תורה חדש. ואמנם לדעת הרמ"א והב"ח מאחר שהטעות נמצאה לאחר קריאת שלשה פסוקים, גם בטעות כזאת נראה שסוברים שהיה צריך העולה לברך ברכה אחרונה על הקריאה בספר התורה הפסול, ורק אחר כך להעלות קורא חדש שימשיך את הקריאה בספר התורה הכשר. ולדעת הגר"א היו צריכים להתחיל לעולה זה את כל הקריאה מתחילתה בספר התורה החדש, אך אין צריכים להעלות שבעה קרואים חדשים. אולם להלכה הרי יש לנו מעשה רב שבטעות גמורה נהגו כהמחבר שלא יברך העולה הברכה שאחר הקריאה על הספר התורה הפסול, אלא יעברו לקרוא בספר הכשר ולאחר מכן יברך, ושלכתחילה בשבת שמותר להוסיף קרואים, יקרא לשבעה עולים חדשים בספר הכשר, ועל כן נראה כי עשו כהוגן כשנהגו כמעשה רב דלעיל, שהעולה בירך לאחריה בספר תורה השני הכשר כדעת השולחן ערוך.

להלכה:

- א. אם נמצא טעות בספר תורה, אין קוראים בו ואין לברך עליו (שו"ע סי' קמג ס"ג).
- ב. אם מצאו טעות בספר התורה באמצע קריאת התורה, אין להמשיך לקרוא בו, ויש להוציא ספר תורה כשר לקרוא בו.
- ג. נחלקו הפוסקים אם העולה יברך ברכה לאחריה על הספר הפסול, ולמנהג לברך או שלא לברך יש על מי שישמכו.
- ד. דעת רוב הפוסקים שאין צריך לחזור ולקרוא מתחילת הפרשה בספר הכשר, אך אם אפשר לקרוא לשבעה עולים ממקום הטעות, כן ינהגו.

סדר תפילין דרבינו תם בהלכה ובמנהג

שמברך על תפילין דרש"י גם על תפילין דר"ת, אמנם יש סוברים שהתפילה ממילא מפסיק בין הברכה להנחת תפילין דר"ת, ולכן אין שום ענין להניחו דייקא מיד אחר התפילה (אחרונים). טו. האריז"ל היה תקופה מסיימת שהיה נהוג להניח תפילין דר"ת בעת תפילת מנחה (שע"ת), אמנם צריך לזהר לחלצם מיד בשקיעת החמה, שהאריז"ל היה נזהר בהם מאוד (מ"ב סי' ל סקט"ו).

טז. להניח תפילין דר"ת לפני הנחת תפילין דרש"י יש מתירים לצורך גדול ופשוט שלא יברך על תפילין דר"ת, אבל לכתחילה אין לעשות כן, כיון שכבר נפסק הלכה כרש"י צריך להקדים תפילין דרש"י לתפילין דר"ת (שו"ת שבה"ל ח"י סי' קעז).

להפסיק בין תש"י לתש"ר בתפילין דר"ת

יז. אסור להפסיק בדיבור בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש אפילו בתפילין דר"ת שאין מברכים עליו, משום שצריך שיהא הויה אחת לשניהם, אך מפסיק ועונה על דברים שבקדושה (מ"ב סי' כה סקט"ח), כיון שאינו גורם לברך ברכה שאינו צריכה (שוע"ר סי' שם).

יח. אבל 'ברוך הוא וברוך שמו' לא יענה, משום שאינו בגדר אמן או קדושה, אבל טוב שיהרהר בלבו 'ב"ה וב"ש' (א"א בוטשאטש), אך אחרי שהפסיק יזיז וישמיט התפילין של יד ממקומו ויחזירו ויחזק הקשר, ואח"כ יניח או יחזק הקשר של תפילין של ראש, כדי שיהיה הויה אחת לשניהם (מ"ב סי' כ"ה סקט"ו).

הנחת תפילין דר"ת בחזרת הש"ץ

יט. אין לחלוץ תפילין דרש"י ולהניח תפילין דר"ת בשעת חזרת הש"ץ, כיון שבעת חזרת הש"ץ צריך לכוון לתפילת הש"ץ ולא לעסוק בדברים אחרים (מ"ב סקט"ד), וגם כדי שלא הפסק לכתחילה בין תש"י לתש"ר בענייני אמן (דע"ת), וגם שלא יתבטל ע"י מענייני 'ברוך הוא וברוך שמו'.

כ. אמנם היו גדולי תורה ואנשי מעשה שנהגו להניח תפילין דר"ת בשעת חזרת הש"ץ (ליקוטי מהר"ח), ומי שיודע שבשום אופן לא יוכל להניחם אחרי התפילה, יכול לסמוך ולהניחם בחזרת הש"ץ, משיבטל להניח תפילין דר"ת לגמרי ח"ו (שו"ת שבה"ל ח"ח סי' רנח).

הניח תפילין דר"ת במקום תפילין דרש"י

כא. טעה וברך על תפילין דר"ת, אם תפס עצמו מיד כשעדיין לא הפסיק כלל לא בדיבור ולא בתפילה, יחלוץ מיד תפילין דר"ת ויניח תפילין דרש"י בלא ברכה (שו"ת דברי חיים ח"ב סי' פב), אבל אם לא תפס עצמו מיד שבירך על תפילין דר"ת אלא לאחר שכבר הפסיק בתפילה או בדיבור, יחזור ויברך [רק ברכת להניח] על תפילין דרש"י (שו"ת מנח"א ח"א סי' כה), ואם יש לו אפשרות ישמע הברכה מחבירו ויכוון לצאת ממנו (שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' פא),

למטה מזה כלפי היד, בתפילין של ראש מניח של רש"י למטה לצד הפנים ושל ר"ת יותר למעלה, והרצועות דר"ת יהיה מכוסה תחת רצועות דרש"י, שלא יהא מגולה רק רצועות של רש"י, וסימנ"ך 'שמר תם [ר"ת] וראה ישר' [רש"י].

ח. ברכת התפילין מברכים על שניהם ביחד ומהדקם בבת אחת, וצריך לכוון בהנחתם שאינו רוצה לצאת ידי חובה כי אם באלו תפילין שהם אליבא דהלכתא והשאר הם כרצועות בעלמא, שאם לא יכוון יהא נראה כמוסיף על המצות (שו"ע סי' ט"ב).

סדר הנחתן ממנהגא

ט. אך המנהג היום כשיטת הי"א שמביא המחבר שמניחים תפילין דרש"י קודם התפילה ומברכים עליו, והתפילין יהיו עליו בשעת קריאת שמע ותפילה, ואחר התפילה מניחים תפילין דר"ת בלא ברכה כדי לצאת לדברי הכל (מ"ב סקט"ו), וצריכים לזהר לכוון בעת הנחת תפילין דר"ת שאינו מניחו אלא משם ספיקא ולא בסתמא לשם מצוה, כדי שלא יעבור על 'בל תגרע' (שם סקט"ג וביה"ל).

י. ומנהג יפה הוא לקרוא בהם כל הד' פרשיות (שם סי' כה סקט"ז), אבל פרשת ציצית שבקריאת שמע אינו צריך לומר (שם סי' לד סקט"ז), ומיהו נהגו אנשי מעשה לאמרם, ובאמצע קריאת שמע מותר להפסיק ולשאל מפני הכבוד אפילו באמצע הפרק, וכל שכן שמותר לענות דברים שבקדושה, כיון שכבר קרא קריאת שמע לצאת ידי חובתו (ביה"ל סי' טו).

חשיבות תפילין דרבינו תם

יא. אי אפשר לו לאדם לזכות לקניית ג' חלקי הנשמה נר"ן [נפש, רוח, נשמה], אלא אם כן ילמד עם התפילין וביותר הלומד בתפילין דר"ת, ולכן אין לחלוץ התפילין עד שילמד בהם תחילה ואחד המרבה ואחד הממעיט (כה"ח סי' כה סקט"ט).

יב. צריך לזהר מאוד בהנחת תפילין דר"ת, כי קדושתם גדולה משל רש"י, ובספר שו"ת מן השמים מובא 'שהש"ת פסק כר"ת' (טעמי המנהגים).

יג. מה שאמרו חז"ל 'המניח תפילין מאריך ימים' היינו תפילין דר"ת, כי תפילין דר"ת הוא מעולם הנקרא חכמה וכתוב והחכמה תחיה את בעליה (שם), ותפילין דר"ת מסוגל מאוד להשגת חכמה (בני יששכר - חודש אייר).

זמן הנחת תפילין דר"ת

יד. נכון לכתחילה להניח תפילין דר"ת מיד אחר שחולץ תפילין דרש"י בלא הפסק של היסח הדעת, כדי שתעלה הברכה שבירך על תפילין דרש"י גם על תפילין דר"ת, משום שאיכא שסוברים שצריך לברך על תפילין דר"ת (שע"ת סי' לד סק"א), ולכן יש לכוון בברכה

א. בסדר הנחת פרשיות התפילין לתוך הבתים איכא מחלוקת רש"י ור"ת, לפי רש"י סדר הנחתן כפי סדר כתיבתן שסדרן הוא 'קדש' 'והיה כי יביאך' ואחריו 'שמע' 'והיה אם שמוע', לפי ר"ת סדר הנחתן הוא לא כפי סדר כתיבתן, בסדר כתיבתן סובר כמו רש"י, אבל בסדר הנחתן חולק על רש"י וסובר שסדרן הוא 'קדש', 'והיה כי יביאך', 'והיה אם שמוע', ואחריו 'שמע' (שו"ע סי' לד), ולכולי עלמא מעכב אם לא הניחם בביתם כהלכתם (מ"ב סק"א).

ב. וסימנ"ך לרבינו תם, 'שיני' - שמונחים פרשיות שמתחילות בשי"ן דהיינו 'קדש' 'שמע' אצל השיני' שבצדדי הבתים החיצונים שיני'ן, וכן סימן לדבר 'הווי' סמוכות זו לזו' שפרשיות של 'והיה' סמוכות אחד לשני דהיינו 'והיה כי יביאך', 'והיה אם שמוע' (רב האי גאון).

ג. תפילין דר"ת נכון לעשות קטנים מתפילין דרש"י כדי שיהא היכר ביניהם (שם סק"ה), ואיכא עוד היכר בין תפילין דרש"י לתפילין דר"ת בשערות היוצא בתפילין של ראש מחוץ לבית, בתפילין דרש"י השערות יוצא בין בית הרביעי לבית השלישי, ובתפילין דר"ת השערות יוצא בין בית השלישי לבית השני (מ"ב סי' לב סק"ר).

להלכה למעשה

ד. העיקר כדעת רש"י וכן מנהג העולם, אלא כיון שלדעת ר"ת תפילין של רש"י פסולים מן התורה. וכדי שח"ו לא יהא בכלל קרקפתא דלא מנח תפילין, לכן כל ירא שמים יוצא ידי שניהם ויניח ב' זוגי תפילין א' של רש"י וא' של ר"ת (שו"ע סי' ט"ב), ומנהג זו בהנחת ב' זוגי תפילין יש לו סוד מונח על פי הזהרה הק' וחכם הרזים האריז"ל, וכיון שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, החזיקו בזה כל יראי השם וחושבי שמו (שע"ת סי' לב סק"ט).

ה. ואף שמבואר בדברי המחבר (ס"א) שלא להחמיר ולהניח תפילין דר"ת אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות, מפני שהעולם נוהגים כרש"י, ובמ"ב (סקט"ו) מוסיף שמחזי כיוהרא ובפרט אם מניח תפילין דר"ת בפרהסיא, מכל מקום כבר כתב השע"ת (סק"ו) שבמקומות שרוב תלמידי חכמים וגם מקצת בעלי בתים מניחים תפילין דר"ת, לא מחזי כיוהרא אפילו אם מניחם בפרהסיא, ואף שאינו מוחזק ומפורסם בחסידות.

ו. הלוּבש תפילין כל היום, נכון יותר שיהא לבוש בתפילין דרש"י (מ"ב סקט"ו), ומנהג אנשי מעשה הלומדים חצי יום בתפילין, שיושבים עם תפילין דר"ת.

סדר הנחתן מדינא

ז. בשו"ע (ס"ב) מובא שלכתחילה מניחים ב' זוגי התפילין ביחד במקום הראוי להנחת תפילין, כי מקום יש בראש ובזרוע להניח ב' זוגי תפילין, בתפילין של יד מניח תחילה של רש"י יותר לצד הכתף ואחריו של ר"ת

השחלת חוט למשחק ויו סיני - בשבת

כבר נידון על גבי כמה חשובה זו בנידון השאלה השכיחה בתקופה זו: האם מותר להשחיל בשבת את החוט במשחק ויו סיני, הרה"ג שלמה ברגשטיין שליט"א כתב בעניין שהדבר אסור מטעם השחלת החוט, ויש לדון במקרים נוספים המשתלשלים מנידון זה, ונבארם.

במשחק זה החוט המגיע הוא חוט פשוט ולבן, וכדי לשדרג את המשחק וליפותו, נוהגים הילדים לקחת חוט צבעוני הנקרא 'חוט סבתא סורגת' שאותו קונים בפני עצמו, ואותו מחברים ליוו במקום החוט הצבעוני. כלומר - יש לחוט הזה שימוש בפני עצמו, ע"י שקושרים קצוה לקצוה ומשחקים בידיהם, ויש אפשרות לחבר אותו למשחק היוו.

ילד בא ושאלתו - הוא רצה לקשור את החוט הצבעוני קצה לקצה בכדי לשחק בו עצמו, ורצה לעשות 'קשר של שבת' שזה קשר שנפתח מעצמו, אך בטעות לקח את שני ראשי החוט והצמידם אחד לשני שיהיו שווים, ועשה קשר אחד בראש החוט כמו שעושים בראש התפירה, מה דינו. ונבאר כל הדינים המסתעפים. בסימן שי"ז מובא בשו"ע וברמ"א כמה דעות בעניין קשר שאסור לעשותו מדאורייתא או מדרבנן או מותר, ושורש המחלוקת היא מתי הקשר נחשב קשר של קיימא - של אומן. ולמעשה נקטו הפוסקים גם האשכנזים וגם הספרדים לאסור בכל קשר, וא"כ המקום היחיד שמותר הוא בקשר הדיוט ליום אחד.

והנה ברור שקשר אחד לבד אינו קשר כי לא עומד כלל (ואם כך קצות הקשירה בתוך הכריכה בארחת שבת פ"י הע' כא' הביא דעות לכאן ולכאן). אך כתב הרמ"א, מהסמ"ג: "והא דבעינן שני קשרים זה על זה היינו כשקושר שני קשרים ביחד, אבל אם עשה עשה קשר בראש אחד של חוט או משיחה דינו כשני קשרים", ובמ"ב - "דאז מתהדק שפיר ומקרי קשר של אמן".

ממילא כאן אעפ"י שלא עשה קשר על קשר - דינו כשני קשרים.

ומצד הקיום, כ' בסעיף ד' (שם, וכן בסעיף ו', ד) שאם קשר דלי במשיחה או באבנט, שהם דברים שבדאי לא יבטלו אותם שם (וכן עוד דוגמאות שם) מותר כיוון שאינו קשר של קיימא בוודאי, וא"כ במקרה זה שיש שימוש נוסף לחוט למשחק אחר ורגילים להחליף ביניהם, וברור שבאיזה שהוא שלב ירצו להתירו, א"כ אינו קשר של קיימא אעפ"י שהוא מעשה אומן. אך מבואר (מג"א סק"ב, וכן בשו"ע"ר) ש"מיירי שאינו מעשה אמן" כי לרמב"ם קשר אומן אסור מדרבנן גם אם מתירו בו ביום.

מה שכן ברור שזה לא קשר דאורייתא, כיוון שכאמור רגילים להתירו, וגם אם לא באותו היום, עדיין יש שיטות שבתוך שבוע, ויש שיטות של חודש - עדיין נקרא אינו של קיימא.

ואם היה דעתו להתירו בתוך כ"ד שעות רק כדי שלא יהיה של קיימא ויהיה ניצול מהאיסור, הביא בבית"ל (ס"א ד"ה הקושר) שלא הועיל כלל ונשאר באיסורו, דלא אזלינן בתר דעתו. אא"כ יש סיבה אמיתית שצריך להתירו שאז אף אם הדרך להשאירו, לדעת הבית מאיר (ואולי גם למ"ב) כן אזלינן בתר דעתו להתירו בו ביום.

ויש דעות אחרונות שנטו לומר שכל זמן שלא מחבר שני דברים - אינו קשר דאורייתא, וצ"ע כאן שמחבר קצוה לקצוה כיצד להחשיבו.

ובמ"ב ס"ק כ"ג כתב מהחיי אדם, שאם דרכו לעשות עניבה ובלא כוונה נקשר, דינו כקשר שעשוי להתיר בכל יום. וכאן שרצה לעשות קשר המותר ובפועל קשר האסור אינו דומה לקולא זו כיוון שכן רגילים לקשרו בקשר חזק [אעפ"י שרגילים להתיר].

אך מטעם שוגג שטעה מה נקרא קשר המותר, וכאן שהוא ע"י קטן, והוא קשר מדרבנן לרוב השיטות, נראה להתירו בשבת לשימוש, דאף שבסימן שי"ח הובאו דעות לעניין מעשה איסור שנעשה בשבת האם לעושה האיסור עצמו מותר להנות ממנו בשבת עצמה, כתב שם המ"ב (ס"ק ז') שבמקום הצורך יש לסמוך על הדעת המתירה בבישול בשוגג, והו"ה כאן.

ואם היה רוצה לקשורו בהיתר, יכול לעשות ע"י קשר עניבה. דבשו"ע סעיף ה' כתב שעניבה מותר דלא קשר הוא, אפילו אם עושה קשר לפני-מתחת העניבה, כמו שאנחנו עושים. אך כתב המ"ב שכל זה כשהדרך להתירו בתוך כ"ד שעות שלא יהיה של קיימא, אבל אם רגילים להשאירו יותר אין לעשות כן. ובבית"ל (ד"ה שאינם) כתב שיש סעד גדול להקל במקום הצורך גם אם הדרך להתירו בתוך ז' ימים - שבזה עסקינן - שעדיין לא יחשב לקשר של קיימא. ובשו"ע"ר אסר אא"כ הדרך להתירו בתוך כ"ד שעות [וכאמור אם רוצה להתירו כדי לינצל מהאיסור לא עוזר לרוב הדעות, אך כאן אולי עדיף לחשב בדעתו שיתירו ולכאורה יועיל עכ"פ מול שיטת הרב].

ולעניין אם נפל הקצה של המקל כשהוא מחובר לחוט או החלק ברזל שמחובר אליו החוט - נפל מראש המקל, יש לדון מדין בניין בכלים ומכה בפטיש. הנה - אם זה הפעם הראשונה שהראש נפל מהמקל, ואם יחזירו ייתקע בחוזק, אסור להחזירו דבכה"ג יש בניין וסתירה גם בכלים - שכן כתוב בסימן שי"ג סעיף ו'. אך אם כבר נפל והוחזר הרבה פעמים וגם חזרה זו אינה תוקעו בחוזק וברור שיפול לאחר זמן באותו היום או לכה"פ בתוך ז' ימים, והוא גם מסתובב בראש המקל גם אחרי שהוחזק [מה שנותן לו גם את הדין שהביא שם בבית"ל ד"ה דרכה בהגדרת כלי שדרכו להיות רפוי, שאם אינו מקפיד אם מתנועע בתוך החור], נראה להתיר - כי הוא בהגדרת 'דרכה להיות רפוי'.

העולה לדינא:

- קשירת חוט (למשחק) שיש לו שימוש אחר ורגילים להתירו לפעמים ביומו ולפעמים בתוך ז' ימים, אסור בשבת, גם אם טעה בקשירה בפועל. ואם קשרו במקום הצורך מותר גם בשבת עצמה לקושר, ולאחרים ברור שמותר.
- עניבה ע"ג קשר מותר רק אם הדרך להתירו בתוך כ"ד שעות, ולכל הפחות בתוך ז' ימים.
- להחזיר הראש קשור אל ראש המקל - אם דרכו ליפול והוא רפוי - מותר.

כדי לחוש לאלו שאומרים שאפילו שהפסיק אין לברך על תפילין דרש"י (שו"ת מפשט"ך ליעקב).

כב. ואחר התפילה אין צריך לחזור וללבוש עוד פעם תפילין דר"ת, שכבר יצא ידי חובתו במה שלבשם מקודם, ואפילו שלא היו עליו כי אם כרגע (שם), אמנם מהיות טוב נכון להניחם עוד פעם כדי לומר בהם ד' פרשיות

כג. ובספר טעמי המנהגים מביא 'שקבלה מקדושים שהאיש הנזיר כל ימיו להניח תפילין דר"ת, ולא יחסר כל ימיו בשום אונס, אזי מוכרח שיארע לו פעם אחת טעות כדי שיברך על תפילין דר"ת ויתפלל בהם'.

הניח תש"י של רש"י ותש"ר של ר"ת, או להיפך

כד. מי שמניח תפילין של יד דר"ת ותפילין של ראש דרש"י או איפכא, אינו יוצא ידי חובתו, ובשעת הדחק שאין לו תפילין אחרים מותר להניחם, ויברך על תפילין דרש"י ויניחם תחילה ואפילו הוא תפילין של ראש (מ"ב סק"ה).

ימים מיוחדים

כה. המניחים תפילין בחול המועד אין מניחים תפילין דר"ת אלא תפילין דרש"י (שם סק"כ).

כו. בתשעה באב מניחים תפילין דר"ת, אם רגיל להניח תפילין דר"ת בכל יום (שם סי' תקנה סק"ד), וקוראים בהם קריאת שמע ופרשיות 'קדש והיה כי יביאך' (שע"ת שם).

כז. בימי אבילות כתב האריז"ל שלא להניח תפילין דר"ת (באה"ט סי' לח סק"ה), ומאידך גיסא יש מקובלים שסוברים שמניחים תפילין דר"ת (כה"ח שם סק"א), והחיד"א פסק ששב ואל תעשה עדיף (ברכי יוסף).

כח. בראש חודש יזהר להניח תפילין דר"ת קודם תפילת מוסף, משום שע"פ קבלה אין להניח תפילין לאחר תפילת מוסף (כה"ח סי' כה סק"ו), אבל בדיעבד אם לא הספיק להניח קודם מוסף, יניחם לאחר תפילת מוסף (מ"ב שם סק"ס).

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com